

A honfoglalók mindennapjai

A minap gazdaemberrel beszéltem. Arra a kérdésemre, hogy mit termel, azt válaszolta, hogy a kertben jobbra krumplit, a határban pedig elsősorban kukoricát. "Olyan föld ez – mondta –, hogy az Isten is krumpli és kukorica alá teremtette". Ő nem tudta azt, hogy mind a burgonya, mind a tengeri Amerikából származó haszonnövény, amely csak négy évszázada terjedt el a Kárpát-medencében. Az tehát egészen bizonyosra vehető, hogy honfoglaló eleink sem krumplit nem ástak ki a földből, sem kukoricát nem törtek. Sokkal nehezebb azonban azt megmondani, hogy vajon Árpád nemzedéke szántott és vetett-e, és a háza körül (ha volt háza neki) tartott-e disznót és baromfit. Az emberi természet hajlamos arra, hogy azt, ami ma réginek tetszik, nagyon távoli időkre visszavezesse, s úgy gondolja: ha az apám, nagyapám, meg annak a felmenői is így csinálták és azt csinálták, ahogyan és amit én csinálok, annak már szinte kortalannak kell lennie.

A történezmesterség éppen arra való, hogy – amennyiben képes rá – döntsön az efféle kérdésekben. Ha bőséges és egyértelmű tudósítások maradtak ránk a múltból, a válasz megadása viszonylag egyszerű, és a tévedés szinte teljesen ki van zárva. Amennyiben viszont hiányoznak az információk (és minél messzebbre megyünk visszafelé a múlt országútján, annál inkább hiányoznak), akkor a történezmesterek apró nyomokból kell feleletét megformáznia, s az sokkal kevésbé tarthat számot feltétlen hitelre. Márpedig a honfoglalás koráról nem maradtak ránk olyan információk, amelyek az akkor élt ember mindennapjairól beszámolnának. Sokáig úgy gondolták, hogy amit nem lehet kiolvasni az írott kútfőkből (mert ilyenek nincsenek), azt elmondják a régészeti leletek. Újabban azonban többszörös kételyek támadtak e tekintetben. Egyrészt tudnunk kellene, hogy a sírokban nyugvó személyek életükben milyen népeséghez tartoztak (magyarok voltak-e, netán a magyarok szövetségesei vagy szolgái, de mindenesetre idegenek), másrészt pedig egyre kevésbé valószínű az a feltételezés, hogy a sír, a temetés a mindennapi életet tükrözi, csak éppen fordítva (ami a valóságban a jobb oldalon volt, az a sírban a bal oldalra került). A temetkezések sokszorta inkább a hitvilágot mutatják, és nem a mindennapi életet képezik le.

A helyzet azonban mégsem reménytelen, hiszen a történezmesterek módjában van kimerevített fénykép helyett mozgóképekkel dolgoznia. Vagyis: ha ahhoz akarunk hozzáférközni, hogy miként éltek honfoglaló eleink, ehhez segítséget nyújtanak azok a hírforgácsok, amelyek a honfoglalás utáni, de a honfoglaláshoz a mai kornál sokkal közelebb álló időszakokból maradtak ránk. 1433-ban egy burgund lovag a Belgrádtól Budáig tartó utat az Alföldön keresztül, Szeged érintésével tette meg. Szegeden az ragadta meg a figyelmét, hogy "kenyér helyett lágy lepényt ettek, de ebben sem bővelkedtek", meg hogy "bőségesen vannak eladó lovak, és érdekes látvány, ahogyan ezeket zabolázzák és szelídítik, mert mindannyiuk vad. És mondták nekem, hogy itt három- vagy négyezer eladó lovat is lehetne találni, nagyon olcsón". Pestre érkezve akként összegezte tapasztalatait, hogy "eddig nagyon jó és sík földet láttam, ahol bőségesen találhatók ménesek, melyekben a lovak minden időben, mint a vadállatok, a mezőkön élnek. Innen van az, hogy annyi van belőlük a piacon" (Palásti László fordítása). 1433-ban tehát nem ringó búzatáblák és gondozott vetések ragadták meg figyelmét (bár bizonyára ilyeneket is látott), hanem a szilajon tartott lovak tömegei.

Ha 300 évvel visszább ugrunk az időben, akkor a 12. század közepén egy olyan bizánci híradásra lelünk, amely szerint a Szerémség, a Fruska Gora helye - Bizáncból nézve - "lónevelő síkságokká lapul" (Moravcsik Gyula fordítása). Ezek a lónevelő síkságok a Magyar Alföldet jelentik, éppen azt a területet, ahol 1433-ban a burgund lovag is járt. Vagyis a 15. század első felében ridegen tartott lovak ősei már a 12. század közepén ott voltak a Duna és Tisza vidékén. Újabb 250 évet hátrálva az időben arról szerzünk tudomást, s ekkor már a honfoglalás korában, a honfoglalók nemzedékénél tartunk, hogy a magyarok "lovaikon szoktak jární, gondolkodni, áll-dogálni és beszélgetni" (Horváth János fordítása).

A honfoglalók ellenfele, Bölcös Leo bizánci császár, aki-nél jobban senki nem ismerte Árpád magyarjait, az írta róluk: "nemzetségek és törzsek szerint szétszéledve legeltetik lovaikat folyvást, télen-nyáron" (Moravcsik Gyula fordítása). A burgund lovag által jó 500 évvel később az Alföldön látott rideg lótartás még töretlenebb formájában, tehát a honfoglaló magyarságnál vezető foglalkozási ág volt. Valójában nem is foglalkozás volt ez, hanem életforma, a nomád állattartó életformája. A honfoglaló magyarok életmódjára a legélesebb fényt egy olyan arab nyelvű leírás veti, amely a 10. század első fele magyar kalandozóira érvényes:

Tóth Béla: Madonna

"Szálláshelyeik a Duna folyó mentén vannak, ők maguk pedig nomádok, mint a beduinok. Városaik nincsenek, sem házaik, hanem nemzetsátrakban laknak szétszórt táborhelyeken" (Elter István fordítása).

Minden, ma ismert adat abba az irányba mutat, hogy honfoglaló eleink mindennapjaikat nem szántóvető és állattenyésztő népként éltek, hanem nomád állattartókként. Életük központi eleme a ridegen nevelt állatállomány (a mostoha viszonyokat jól bíró ló és juh) gondozása, friss legelőkre hajtása volt.

Egy másik arab forrás, amely még a honfoglalás előtti magyarokról emlékezett meg, ezt írta: "Sátraik vannak, és együtt vonulnak a sarjadó füvel és a zöld vegetációval". A honfoglaló magyarság tehát nem letelepedett, nem szilárd-határu fálvokban élő nép volt, hanem könnyen szétszedhető és összerakható sátrakban magát meghúzó, mozgékony életfómát folytató népeség. Az 1100 éve szorgosan gabonát termesztő és maga körül háziasított állatokat tenyésztő magyarság képe nem állja ki a tények szigorú kritikáját.

De vajon nem kevés számú forrás vezet-e félre bennünket?

Élég egy pillantást vetni a földműveléssel és az állattenyésztéssel kapcsolatos magyar szókinccsre, hogy belássuk: szó sincs megcsalattatásról. Szinte egész ide vonható szóanyagunk török vagy szláv eredetű. **Gabona** szavunk szláv, **búza, árpa, dara, ocsú** török, **abajdoc** (kevert gabona), **rozs, zab, korpa, kalász, toklász, asztag, kazal** szláv eredetű. Török a **tarló**, szláv a **barázda, parlag, ugar, tarack**. Török az **kender, komló, csalán**, szláv a **len, cirok, mák**. Török a **szőlő, bor, csiger** (savanyú erjesztett ital), szláv a **venyige**. Török a **gyümölcs, alma, körte, som, dió, kökény, borsó**, szláv a **barack, szilva, cseresznye, málna, dinnye, cékla, bab, hajdina** (sóskaival rokon növény), **lenese, káposzta, répa, retek, tök, uborka**. A munkaeszközök közül török az **eke**, szláv a **csoroszlya** (az eke fontos eleme), török a **sarló, kölyű** (kézimalom), **tiló** (kender, len feldolgozására), szláv a **borona, kasza, lapát, villa**. A munkafolyamatok közül török az **arat, szór** (magot), **őröl**, szláv a **csépel, kapál**. Az állatok takarmányozásának a szókinccse egyértelműen szláv eredetű: a fentebb már említetteken (pl. kazal, villa) kívül ilyen az **abrak, petrence, széna, szalma**. Ami pedig az állatneveket illeti, török a **barom, ökör, bika, tinó, ünő, borjú, ürü, toklyó, kos, kecske, komondor, kuvasz, disznó, ártány, tyúk**, szláv a **bárány, birka, bivaly, csorda, jérce, jerke, kacsa, kakas, kanca**. Török az **ól, karám, vályú**, szláv az **akol, iga, járom, zabla**. Az állati eredetű termékek közül török eredetű a **gyapjú, gyapot, túró, író**.

Ha a magyarság fejlett ekés földművelés és istállózó állattenyésztés ismeretében találkozott volna a honfoglalás előtti és utáni időkben török és szláv nyelvű népekkel, az erre vonatkozó csaknem teljes szókinccs török vagy szláv eredetére aligha lenne magyarázat.

Viszont ha feltételezzük, hogy a honfoglaló magyarok nomád állattartók voltak, akkor egy csapásra értelmet kap a fentebb említett mintegy száz szó. A mindennapjaikat nomád módra élő magyarok török és szláv ajkú népekkel találkozáva ismerték meg a nomizmusból kivezető utat mutató komplex termelőgazdaságot, a földművelést és az állattenyésztést.

Kristó Gyula